Terézia Rončáková, Silvia Kaščáková
Katolícka univerzita v Ružomberku

Ako sa navzájom častujú konzervatívci a liberáli. Expresívne výrazy v mediálnych textoch

How conservatives and liberals call each other. Lexical analysis of expressive words in media texts

ABSTRAKT
Novinárske prejavy týkajúce sa aktuálnych sporných kultúrno-etických tém sa vyznačujú nespornou expresivitou, avšak dosiaľ nebola hlbšie prebádaná a porovnaná jej miera ani kvalita. Predložený text má ambíciu rozčleniť expresíva do vhodných kategórií a vyhodnotiť ich kvantitu a intenzitu. Deje sa tak na výskumnej vzorke 543 mediálnych textov z piatich významných slovenských liberálnych a konzervatívnych médií. Autorka ukazuje rozličnú štruktúru objektov expresívneho vyjadrovania (javy, skupiny, osoby), lexikálnu štruktúru (irónia, prívlastky, pomenovania, metafory) aj tematickú štruktúru (ideológia, náboženstvo, nenávisť, radikálnosť, nemorálnosť, hlúposť).

KĽÚČOVÉ SLOVÁ: kultúrna vojna, liberalizmus, konzervativizmus, expresívne slová

ABSTRACT

Journalistic texts on current controversial cultural-ethical topics are undeniably characterized by expressiveness, but so far its level and quality have not been further studied and compared. The presented text has the ambition to divide the expressions into appropriate categories and evaluate their quantity and intensity. This is done on a research sample of 543 media texts from five major Slovak liberal and conservative media. The author shows the different structure of objects of expressive words (phenomena, groups, persons), lexical structure (irony, adjectives, names, metaphors) and thematic structure (radicality, Marxism, fascism, revolution, progressivism, religion, morality, stupidity).

KEY WORDS: Cultural war, liberalism, conservativism, expressive words.

ÚVOD A TEORETICKÝ KONTEXT

Verejná debata na témy z oblasti nazývanej bio-etická alebo kultúrno-etická je dlhodobo poznamenaná emocionálnosťou, iracionálnosťou, útočnosťou, až agresivitou. Tieto charakteristiky zvyknú strany sporu prisudzovať oponentom, pričom seba považujú za racionálnych, argumentačne vybavených a jazykovo umiernených. V rámci rozsiahleho výskumu prejavovania konzervatívnych a liberálnych názorov v slovenských médiách sme sa preto osobitne zamerali aj na lingvistickú, lexikálnu stránku novinárskych prejavov, konkrétne na mieru a formu ich expresívnosti.

Konzervativizmus a liberalizmus

Označovanie dvoch strán súčasných kultúrno-etických sporov sa rôzni v závislosti od historických, spoločenských a kultúrnych kontextov. V aktuálnom medzinárodnom diskurze je najzaužívanejší protiklad konzervatívny – liberálny a tieto pomenovania preferujeme aj v predloženom texte. Ku konzervatívnemu (konzervativizmu) sa v odborných aj publicistických prácach pridružuje pojem pravicový a tradicionalistický, k liberálnemu (liberalizmu) pojmy ľavicový a progresívny. Zároveň treba

zdôrazniť, že kultúrno-etický význam týchto pojmov je iný ako ekonomický, ktorý predstavuje iba výsek konzervatívnej či liberálnej filozofie[1].

Filozofické základy konzervativizmu položil v 18. storočí E. Burke, ktorý sformuloval a zdôvodnil postoje vymedzujúce sa voči osvietenstvu a iným dobovým radikálnym filozoficko-politickým prúdom[2]. Usporiadanie spoločnosti má podľa neho božský pôvod, a preto je zlé radikálne (revolučne) odmietať (a ničiť) inštitúcie, náboženstvo, tradície. Burkove myšlienky neskôr ďalej rozpracoval R. Kirk[3]. Konzervativizmus podľa neho stojí na viere v transcendentný poriadok (pochádzajúci od Boha, preto bolo náboženstvo spočiatku nevyhnutným východiskom konzervatívneho zmýšľania i politickej aktivity) a je, logicky, v zásadnom rozpore s abstraktnými vykonštruovanými myšlienkovými systémami, ktoré si v spoločnosti nárokujú abstraktné vykonštruované zmeny.[4] S tým priamo súvisí zásadne odlišný konzervatívny a protikonzervatívny pohľad na prirodzenosť a prirodzené práva človeka. Pre konzervatívca totiž oboje vychádza od Boha. Osvietenské abstraktné koncepty ľudských práv pochádzajú podľa Kirka iba z ľudských žiadostivostí[5].

Autorský kolektív príručky *Political Ideologies* vydanej na Oxfordskej univerzite zaraďuje konzervativizmus aj liberalizmus medzi hlavné, dosiaľ aktívne ideológie[6]. R. Scruton konštatuje, že liberalizmus vznikol s osvietenstvom[7]. Ako systematické politické učenie a vplyvný civilizačný smer sa konštituoval v 19. storočí[8]. G. Lakoff analyzuje konzervatívne a liberálne predsudky a schémy a konštatuje, že konzervatívci a liberáli vychádzajú zo zásadne odlišných morálnych systémov, z ktorých vyrastajú odlišné diskurzy a následne aj odlišné metafory. Takže jedni a druhí môžu hovoriť o tom istom, ba aj používať rovnaké slová, ale nerozumejú si[9]. V konzervatívnej a liberálnej komunite sa akcentujú odlišné témy, používajú sa odlišné spôsoby usudzovania a odlišné slová. To, čo je pre jedných bežné (nocionálne) slovo, môže byť pre druhých naplnené špecifickým významom (s hodnotiacim, expresívnym nábojom)[10]. D. Youngová si zasa všíma psychologické rozdiely determinujúce konzervatívnu alebo liberálnu orientáciu a následne odlišné preferencie jednej a druhej skupiny vo vzťahu nielen k politickému systému a konkrétnym politikám, ale napr. aj k umeniu (abstraktnému) alebo k humoru a satire. Konštatuje tiež, že konzervatívci a liberáli často (celkom prirodzene) obsadzujú odlišné spoločenské a kultúrne sféry[11].

Kultúrna vojna

Téma konzervatívno-liberálneho (jazykového) konfliktu nás privádza na pôdu javu označovaného ako kultúrna vojna. Jeho korene siahajú do rodiaceho sa Bismarckovho Nemecka v 70. rokoch 19. storočia a v dejinách vždy býval prepojený s náboženskou otázkou. Bismarckov zápas sa orientoval priamo

---

[1] M. Cíbik, *Liberáli a tí druhí*, Bratislava, 2017, s. 16.
[2] E. Burke, *Úvahy o revoluci ve Francii*, Brno, 1997.
[3] R. Kirk, *Konzervativní smýšlení*, Praha, 2000.
[4] Preto dokonca R. Kirk tvrdí, že konzervativizmus nie je ideológiou. Za ideológiu považuje práve pseudonáboženské abstraktné vykonštruované systémy, ktoré nazýva „politickým náboženstvom" stavajúcim sa proti prirodzenému Božiemu poriadku a sľubujúcim pravoverným raj na zemi. „Každý konzervatívec sa hrozí všetkých ideológií bez ohľadu na ich formu" (ibid, s. 13).
[5] Ibid, s. 69.
[6] M. Freeden, L. T. Sargent, M. Sterars, (eds.), *The Oxford Handbook of Political Ideologies*, Oxford, 2015.
[7] R. Scruton, *Slovník politického myšlení,* Brno, 1989, s. 62.
[8] Š. Surmánek, M. Gbúrová, I. Dudinská, *Politológia. Vybrané kapitoly,* Prešov, 2006, s. 45.
[9] G. Lakoff, *Moral Politics. How Liberals and Conservatives Think,* Chicago, London, 2002, s. 11 – 12.
[10] Ibid, s. 30.
[11] D. G. Young, *Irony and Outrage. The Polarized Landscape of Rage, Fear, and Laughter in the United States,* New York, 2020, s. 7.

proti katolíckej cirkvi a po neskoršom oživení tohto pojmu v sociológii a príbuzných vedách na začiatku 90. rokov 20. storočia[12] sa ujala jeho interpretácia v zmysle konfliktu medzi ortodoxnými a progresívnymi príslušníkmi rôznych náboženstiev, etník, tried, politických strán atď. Pričom platí, že ortodoxné/progresívne zložky naprieč rôznymi náboženstvami a inými inštitúciami či skupinami sú si navzájom bližšie než ortodoxní a progresívni zástupcovia vnútri vlastných komunít[13].

V tomto zápase ide o moc nad spoločenskou definíciou správneho a nesprávneho[14], o „privilégium formovať morálny poriadok“[15]. Podstatu takto chápaného normatívneho konfliktu vidí Hunter v protiklade sakrálneho a profánneho[16]. Obe tieto tendencie sú hegemónne, odmietajú pluralizmus, takže kultúrna vojna je vlastne sporom o prijateľnú pluralitu. Súčasnej spoločnosti chýba „vitálny stred“ dominantnej kultúry, ktorá v doterajších dejinách vždy tvorila rámec, kde sa pluralizmus mohol realizovať. Preto sme dnes podľa Huntera svedkami tzv. „dvojvrstvového pluralizmu“, čo znamená, že ľudia sú tolerantní a dokážu v pokoji nažívať so spoluobčanmi s opačnými presvedčeniami – kým sa ten druhý nepokúsi rozširovať hranice svojej legitimity a spoločenského vplyvu.

Problematika kultúrnej vojny je rozpracovaná aj v kresťanskom teologickom a spoločenskom prostredí, pričom za bojujúce strany sa považujú „dve odlišné chápania a realizácie kultúry ľudského bytia“[17], pre ktoré sa ujali pomenovania pochádzajúce od pápeža Jána Pavla II.: kultúra života a kultúra smrti[18].

Expresivita

V našom príspevku prispejeme k nasvecovaniu problematiky kultúrnej vojny z lingvistického hľadiska, konkrétne z hľadiska expresivity vyjadrovania jednotlivých aktérov. Expresivita sa skúma v oblasti lexikológie a štylistiky[19]. Nás bude zaujímať lexikálna expresivita a zjednodušene budeme hovoriť o expresívnych „slovách“, hoci nositeľmi expresívneho príznaku budú v niektorých prípadoch viacslovné výrazy.

Jazykovedné bádanie v oblasti expresivity sa odvoláva na Ch. Ballyho, „ktorý prvý pozoroval fungovanie expresivity v rozsahu celého jazykového systému, prvý postavil protiklad nocionálny – emocionálny (expresívny), prvý študoval nielen prostriedky jazykovej expresivity, ale aj pramene expresivity (jazyk, indivíduum, situácia) a rozmanité postupy expresivity“[20]. Spočiatku sa v mnohých prácach expresivita stotožňovala s emocionalitou. E. Stankiewicz[21] napr. rozlišoval dva póly jazykového systému – kognitívny a emotívny –, pričom emotívnosť a expresívnosť chápal ako jedno.

---

[12] J. D. Hunter, *Culture Wars: The Struggle to Define America*, New York, 1992, 420 s.
[13] Idem, *The Cultural War and the Sacred/Secular Divide: The Problem of Pluralism and Weak Hegemony*, „Social Research“ 2009 / 76, s. 1 316; R. Dreher, *Benediktova voľba,* Bratislava, 2017, s. 177.
[14] P. Buchanan, P., *The Cultural War for the Soul of America*, „Patrick J. Buchanan – Official Website“ z 14. 9. 1992, http://buchanan.org/blog/the-cultural-war-for-the-soul-of-america-149 (cit. 7. 1. 2023).
[15] J. D. Hunter, *The Cultural War...,* op. cit., s. 1319.
[16] Ibid., s. 1 307 – 1 308.
[17] A. Rakús, *Radikálny feminizmus v kultúrnej vojne*, „Impulz“ 2005 / 2, http://www.impulzrevue.sk/article.php?25 (cit. 7. 1. 2023).
[18] Ján Pavol II., *Evangelium vitae.* Encyklika, 1995, čl. 21, 28, 50, 87, 95, https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/evangelium-vitae (cit. 7. 1. 2023).
[19] V rámci štylistickej príznakovosti lexiky pracovali s využitím expresívnosti napr. J. Findra (*Štylistika slovenčiny,* Martin, 2004, s. 18) alebo M. Horváth (*Štylistika súčasného slovenského jazyka,* Bratislava, 2016, s. 104).
[20] M. Ivanová-Šalingová, *Z výskumov expresivity*, in *Jazykovedné štúdie XII.*, Bratislava, 1974, s. 310.
[21] E. Stankiewicz, *Problems of Emotive Language*, in *Approaches to Semiotics*, Hague, 1964, s. 259 – 260.

Autori rozšírenej slovenskej príručky *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Lexikológia* P. Ondrus, J. Horecký a J. Furdík[22] hovoria bez ďalšieho rozlišovania alebo špecifikovania o „expresivite a emocionalite“, prípadne používajú zložené adjektívum „expresívno-emocionálne“ slová.[23] Podrobnejšie práce nadraďujú expresívnosť nad emocionálnosť v zmysle, že každý jav spojený s emóciou je expresívny, ale nie naopak[24].

Citovosť sa na expresívnosti podieľa niekedy, hodnotenie vždy[25]. Hodnotenie, postoj tvorí jej podstatnú (podstatovú) súčasť, pričom je skôr otázkou realizácie, či pôjde skôr o intelektuálne, alebo citové hodnotenie[26]. V hodnotiacich slovách je podľa J. Dolníka vždy prítomná axiologická hodnota (vlastnosť: *rýchly, pomalý, silný, slabý...*), axiologická funkcia (morálna kvalita: *dobrý, zlý, správny, nesprávny...*) a axiologická reakcia (postoj a akcia: *chcem, nechcem, prijmem, neprijmem...*), avšak v rôznych kombináciách týchto troch zložiek podľa ich priority. Rozlišuje preto tri typy slov stavajúcich do popredia buď hodnotu, alebo funkciu, alebo reakciu[27].

Už Ch. Bally[28] si všimol, že expresívny príznak slova býva stály alebo situačný a túto skutočnosť sa rôznym spôsobom pokúšali uchopiť jeho nasledovníci, rozlišujúc napr. konštantné a kontextové expresívne zafarbenie (Stankiewicz), konštantný a aktualizovaný expresívny príznak (Ivanová-Šalingová), inherentnú a adherentnú expresívnosť (Zima). Prvá je lexikalizovaná, druhá nie. Inherentne expresívne sú slová, ktorých expresívny charakter je zrejmý aj bez kontextu; sú nápadné svojou hláskovou podobou alebo slovotvornou podobou. Adherentne expresívne slová nie sú „nápadné“ za normálnych okolností, avšak stávajú sa takými v určitom kontexte.

Expresívne slová nadobúdajú kladný alebo záporný významový odtienok a na základe toho rozlišujeme v skupine tých lexikalizovaných napr. pejoratíva, vulgárne slová, ironické, žartovné a posmešné slová (negatívny význam), familiárne slová, hypokoristiká, detské slová, eufemizmy (pozitívny význam)[29]. Úlohou všetkých (aj nelexikalizovaných) je zaujať príjemcu, dlhšie udržať a lepšie zužitkovať jeho pozornosť (zabaviť ho, rozčúliť, pohoršiť, dojať, presvedčiť...). Práve táto funkcia expresív sa vynikajúco uplatňuje v publicistickom štýle, osobitne v jeho postojovo a persuazívne orientovaných žánroch. Ony tvorili našu výskumnú vzorku, na ktorej sme skúmali lexikálnu expresivitu inherentnú aj (a najmä) adherentnú, a to na ploche slov a slovných spojení. Keďže pre riešenie nášho výskumného problému bola dôležitá skôr významová (obsahová) než formálna rovina expresívnosti[30], inherentný a adherentný charakter sme pri analýze nerozlišovali, ale narábali sme s oboma druhmi slov súhrnne.

METODOLÓGIA

[22] P. Ondrus, J. Horecký, J. Furdík, *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Lexikológia,* Bratislava, 1980.
[23] Ibid, s. 156.
[24] J. Zima, *Expresivita slova v současné češtině*, Praha, 1961, s. 6, 8; J. Mistrík, *Štylistika*, 4. vyd., Bratislava, 2021, s. 80.
[25] Ibid, s. 6.
[26] J. Dolník, *Lexikológia,* Bratislava, 2003, s. 43 – 45.
[27] Ibid, s. 41 – 50.
[28] Ch. Bally, *Le langage et la vie,* Zürich, 1935
[29] T. Rončáková, Z. Vandáková, *Slovenčina v médiách. 111 z najčastejších jazykových chýb v novinárskych textoch,* Ružomberok, 2020, s. 38.
[30] Porov.: M. Ivanová-Šalingová, *Expresívny príznak*, „Jazykovedný časopis“ 1970 / 2, s. 164.

V nadväznosti na výskumný cieľ prebádať mieru a formu expresívnosti konzervatívnych a liberálnych novinárskych prejavov sme si položili výskumnú otázku: aké expresíva používajú konzervatívci na adresu liberálov a naopak. Tú sme následne konkretizovali v podotázkach:

- aká bola kvantita výskytu expresívnych textov v liberálnych a konzervatívnych médiách,
- komu boli expresíva adresované (koho/čo pomenúvali),
- aké výrazové prostriedky expresivity sa uplatňovali,
- aké konkrétne expresíva sa v textoch vyskytovali.

Do výskumnej vzorky sme zaraďovali názorové novinárske prejavy[31], teda komentáre a iné publicistické žánre obsahujúce výrazný subjektívny postoj k spoločensko-politickým javom (glosy, stĺpčeky, fejtóny) publikované v piatich celoslovenských médiách. Medzi konzervatívne médiá sme zaradili Konzervatívny denník Postoj a Denník Štandard. Oba vychádzajú online a nemajú tlačenú verziu. Vzhľadom na nízky počet príspevkov v týchto onlinových denníkoch a najmä na rôznorodosť konzervatívneho publika sme sa rozhodli do vzorky pridať aj portál Christianitas. Dôvodom je jeho nezanedbateľná sledovanosť (v čase nášho výskumu viac ako 30.000 návštevníkov a viac ako 150.000 zobrazení mesačne – v porovnaní napr. s 13.000 používateľmi a 34.000 zobrazeniami 170-ročného tradičného týždenníka Katolícke noviny[32]) a predovšetkým obsahová radikálnosť, ktorá bola žiaduca z hľadiska nášho výskumného cieľa orientovaného na expresívnosť. Naším cieľom totiž nebolo sledovať „seriózne médiá“, ale sledovať „expresívnosť v médiách“. I keď treba dať za pravdu tým teoretikom, ktorí odmietajú označenie „médium“ pre konšpiračné a dezinformačné weby[33]. Portál Christianitas je z hľadiska štandardov novinárskej práce vnímaný ako neseriózny zdroj informácií: komisia projektu Konspiratori.sk ho zaradila medzi dezinformačné weby[34], hovorca Konferencie biskupov Slovenska ho označil za „nespoľahlivé“ médium, „miešajúce lži s pravdou“[35] a v médiách sa naň opakovane poukazuje ako na „dezinformačný portál, ktorý spochybňuje učenie a disciplínu Cirkvi a šíri nezmysly a demagógiu“[36]. Napriek tomu v našej vzorke reprezentoval nie nevýznamnú časť konzervatívneho názorového spektra, a to najmä na jeho vyhranených póloch.[37] Vzorku liberálnych médií tvorili Denník N a SME.[38] Oba vychádzajú online aj v tlačenej podobe, my sme pracovali s ich internetovou verziou (tab. č. 1). Oba sú zároveň považované za seriózne médiá mainstreamového

---

[31] T. Rončáková, T, *Žurnalistické žánre,* Ružomberok, 2019, s. 113n; D. Slančová, J. Mergeš, J. Klingová, J. Kičura Sokolová, *Úvod do štúdia žurnalistických žánrov v tlačových médiách,* Prešov, 2021, s. 164 – 166.

[32] Analytické dáta o Katolíckych novinách pochádzajú z portálu IABmonitor, ktorý monitoruje návštevnosť webových stránok na Slovensku (https://monitor.iabslovakia.sk/). Portál Christianitas takto monitorovaný nie je, dáta o jeho sledovanosti sme získali na vyžiadanie priamo z redakcie. Porovnávali sme mesiac august 2022, pretože práve také dáta nám Christianitas sprístupnil.

[33] J. Hacek, *Nové médiá – aktuálne výzvy dneška,* 2020, s. 5.

[34] P. Hardoš, *Christianitas.sk (posudok)*, „Konšpiratori.sk“, 2022, https://konspiratori.sk/stranka/881 (cit. 7. 1. 2023).

[35] M. Kramara, *Hovorca KBS k šíreniu dezinformácií prostredníctvom internetu*, „Tlačová kancelária Konferencie biskupov Slovenska“, https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20201221034 z 21. 12. 2020 (cit. 7. 1. 2023).

[36] M. Lettrich, *Dezinformačný Christianitas / No tak si nalejme čistého vína,* „Postoj.sk“, https://www.postoj.sk/69289/no-tak-si-nalejme-cisteho-vina z 9. 1. 2021 (cit. 30. 3. 2023).

[37] Uvažovali sme aj o zaradení webu Hlavné správy do vzorky, avšak ten nepublikoval názorové texty zodpovedajúce žánru komentára, glosy, analýzy a pod. Jeho texty boli zo žánrového hľadiska veľmi hybridizované a nesúrodé.

[38] Pôvodne sme zamýšľali skúmať tri liberálne médiá (podobne ako konzervatívne), ale už prvé dve prispeli do vzorky väčším počtom komentárových textov na témy z oblasti kultúrnej vojny než tri konzervatívne dokopy, preto sme plán priebežne prispôsobili. Priebežná analýza zároveň ukázala, že štruktúra liberálnych textov z hľadiska sledovaných ukazovateľov je pomerne jednoliata (na rozdiel od konzervatívnych) a nie je potrebné ďalej hromadiť výskumný materiál.

charakteru, čo však neznamená, že neobsahujú aj názory z pólov (liberálneho) názorového spektra. Časový interval zberu výskumného materiálu zahŕňal 13 mesiacov: od júla 2020 do júla 2021.[39]

médiá		**celkový počet textov**		**počet textov s expresívami**		**podiel textov s expresívami**	
konzervatívne	Postoj	58	236	14	87	24 %	37 %
	Štandard	61		16		26 %	
	Christianitas	117		57		49 %	
liberálne	Denník N	143	307	47	141	33 %	46 %
	SME	164		94		57 %	
spolu		**543**		**228**		**42 %**	

Tabuľka č. 1: Počet textov vo vzorke.
Zdroj: vlastné spracovanie.

V rámci širšieho výskumného rámca sme všetky texty podrobili analýze metódou atribúcie[40], v tomto texte sa však zameriame iba na čiastkovú lexikálno-sémantickú analýzu, ktorú sme realizovali paralelne. Expresíva boli obsiahnuté približne v dvoch pätinách skúmaných textov, pričom v liberálnych médiách to bola takmer polovica textov, v konzervatívnych približne tretina (tab. č. 1).

Expresíva – ako sme vysvetlili vyššie: bez ohľadu na ich inherentný alebo adherentný charakter – sme rozdelili do troch kategórií podľa objektu, na ktorý sa vzťahovali:

- javy,
- skupiny,
- jednotlivci.

Tieto tri kategórie sme zvolili na odstupňovanie adresnosti expresívneho vyjadrovania. Tá je pri javoch najnižšia a pri konkrétnych osobách najvyššia. Orientácia konzervatívnych denníkov na jednotlivé objekty expresívneho vyjadrovania mala klesajúcu tendenciu s najväčším záujmom o javy a najmenším o konkrétne osoby; v liberálnej bola pomerne rovnomerná (tab. č. 2).

	javy	**skupiny**	**osoby**	**spolu**
konzervatívci	68 %	41 %	13 %	**37 %**
liberáli	47 %	40 %	38 %	**46 %**

Tabuľka č. 2: Distribúcia objektov expresívneho vyjadrovania[41].
Zdroj: Vlastné spracovanie.

V každej kategórii sme následne rozlišovali štyri skupiny výrazových prostriedkov expresivity:

- irónia,
- hodnotenie (s morálnym akcentom),
- opis (s charakterizačným akcentom),
- obraznosť.

Irónia sa realizovala sebe vlastným spôsobom opačného významu prislúchajúceho k použitému slovu či slovnému spojeniu (*„manželstvá" homosexuálov, „prerušenie" tehotenstva*). Termínom hodnotenie

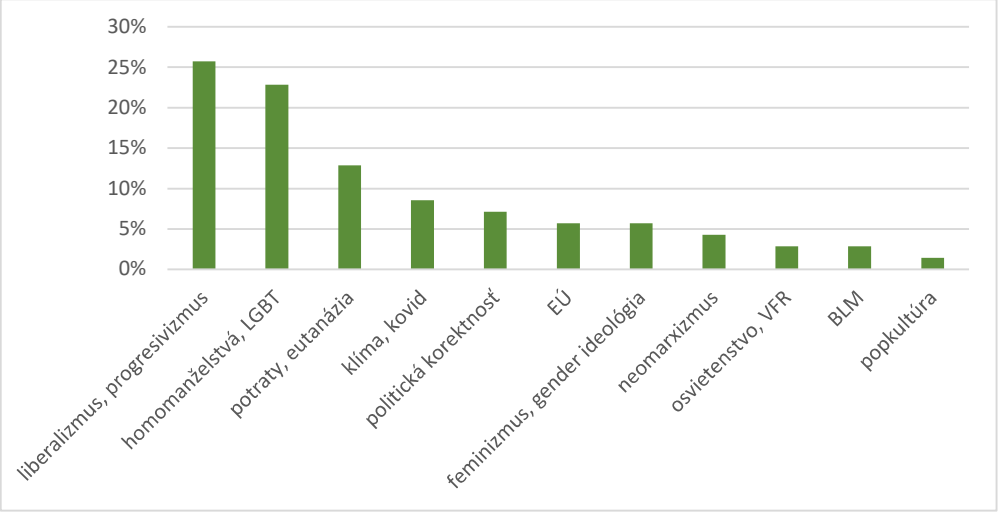
[39] Denník Štandard bol založený 1. novembra 2021, ten sme preto skúmali až od tohto dátumu.
[40] Atributívna teória a s ňou spojená výskumná metóda rozvinutá najmä v sociálnej psychológii, ale využívaná aj v iných vedných odboroch, pomáha odpovedať na otázku, aké motívy, charakterové črty a presvedčenia prisudzujú v rozličných sociálnych situáciách pozorovatelia svojim objektom (pričom tým objektom môžu byť aj oni sami). My sme týmto spôsobom skúmali, ako sa navzájom vnímajú slovenskí konzervatívci a liberáli.
[41] V jednom texte sa mohli vyskytnúť viaceré typy expresív vzhľadom na adresáta.

sme označili expresívne prívlastky a pomenovania stavajúce do popredia dolníkovskú axiologickú funkciu[42]. Čiže také, ktoré pred axiologickú hodnotu (čo je to, aké je to) a reakciu (aký postoj zaujať, akú aktivitu vyvinúť) stavajú morálne hodnotenie (je to dobré? správne? chvályhodné?) (*odporný, obludný, hororový, patologický*). Termín opis sme zvolili pre (väčšinou substantívne) pomenovania s dôrazom na axiologickú hodnotu (*tyrania, fraška, slniečkári, dezoláti*). Samozrejme (presne v súlade s teóriou J. Dolníka), v každom hodnotiacom slove – a expresívne slová sú zo svojej podstaty hodnotiace – sú prítomné všetky tri typy hodnotenia, avšak rozlične navrstvené. Preto bola hranica medzi hodnoteniami a opismi niekedy pomerne tenká, vďaka hĺbkovému analytickému prístupu zohľadňujúcemu kontext však bolo vždy možné rozhodnúť sa pre zaradenie výrazového prostriedku do jednej zo skupín. Napokon, do kategórie obraznosti sme zahrnuli pomenovania pracujúce s prenášaním významu, alúziou, metaforou, intertextovosťou, so zapájaním zmyslovej predstavivosti (*inkvizícia, parný valec, svorka, ťukanie na čelo*).

VÝSTUPY

Expresíva označujúce javy

Výrazom javy sme súhrnne označili ideologické a politické prúdy, spoločenské hnutia a trendy, kultúrne či morálne problémy.

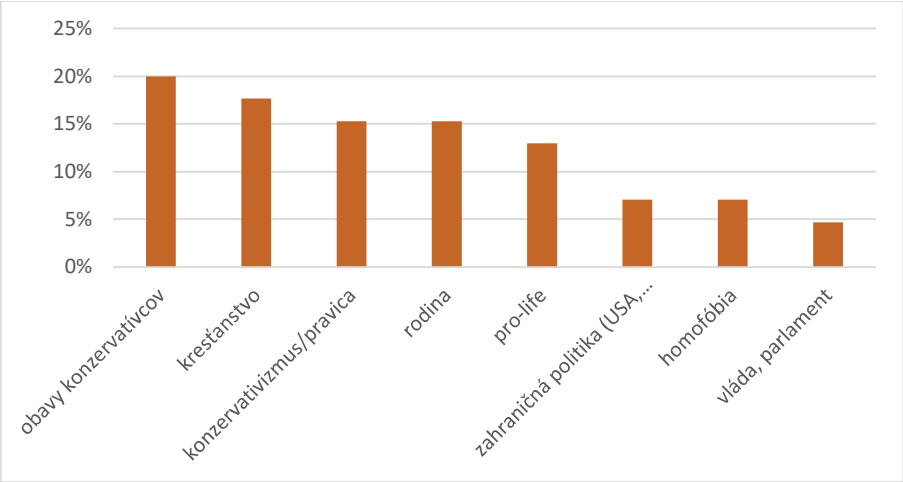
Graf č. 1: Expresívne označované javy v konzervatívnej vzorke (podiel na počte textov v tejto kategórii). Zdroj: Vlastné spracovanie.

V konzervatívnych médiách sa expresíva používané na označenie javov (graf č. 1) najčastejšie týkali samotného liberalizmu (resp. progresivizmu) a následne LGBT agendy (s osobitným dôrazom na manželstvá homosexuálov). Pomerne vysoké percentuálne zastúpenie mal aj bioetický problém potratov (a čiastočne eutanázie). Za zmienku stojí nezanedbateľná pozornosť konzervatívnych autorov venovaná neomarxistickému charakteru súčasných liberálnych politík a ideí, ako aj odkazovanie na (negatívne vnímané) dedičstvo osvietenstva a Veľkej francúzskej revolúcie.

Dá sa konštatovať, že voči všetkým uvedeným javom sa konzervatívni komentátori stavali negatívne, avšak v niektorých prípadoch tento postoj nezasahoval javy v celej ich šírke, ale týkal sa

[42] Porov. J. Dolník, op. cit., s. 41 – 50.

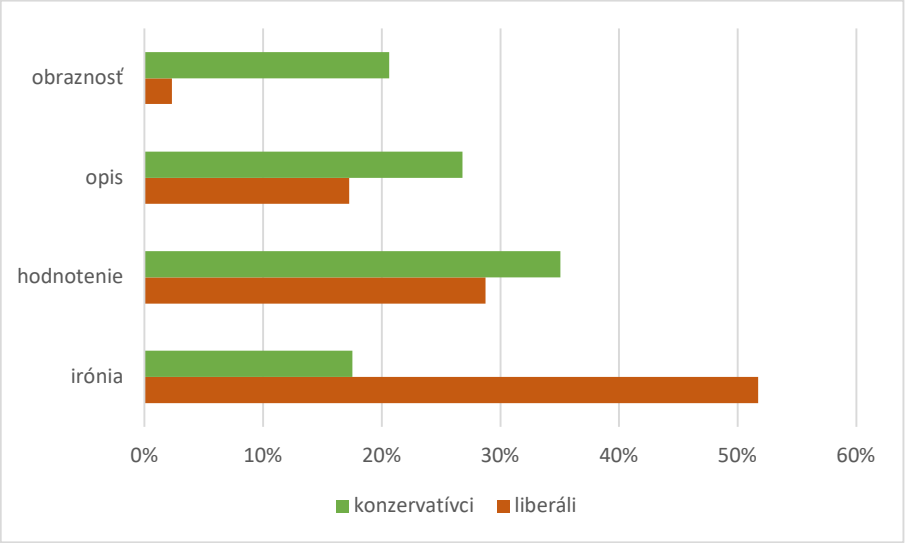
progresívnoliberálnych tendencií a excesov v ich vnútri. Konzervatívne médiá odmietali napríklad niektoré politiky týkajúce sa klimatickej krízy a kovidu, vnímané z ich strany ako prehnané, pokrytecké či zbytočne nátlakové. Podobne kriticky sa pozerali na liberálny aktivizmus na úrovni Európskej únie. V súvislosti s americkým hnutím Black Lives Matter (BLM)[43] proti rasizmu a diskriminácii upozorňovali na jeho nekritický, násilný a (paradoxne) diskriminačný charakter.

Graf č. 2: Expresívne označované javy v liberálnej vzorke (podiel na počte textov v tejto kategórii).
Zdroj: Vlastné spracovanie.

V liberálnych komentároch boli medzi zaznamenanými javmi (graf č. 2) najpočetnejšie „obavy konzervatívcov“. Súhrnne sme takto označili množinu javov, ktoré z konzervatívneho hľadiska predstavujú jadro kultúrno-etického sporu (LGBT, pro-choice, gender, cancel culture atď.) a v predchádzajúcej stati o javoch identifikovaných v konzervatívnych médiách boli vyčlenené samostatne, avšak pri analýze liberálnych textov nebolo možné uplatniť rovnakú kategorizáciu, lebo v liberálnom ponímaní tieto javy nie sú problémom – problémom je konzervatívny postoj k nim. Keďže obavy konzervatívcov považujú liberálne médiá za neopodstatnené, boli v sledovaných komentároch častým terčom irónie a iných expresívnych prejavov. Podobný ironicko-zosmiešňujúco-hnevlivý prístup liberálnych komentátorov sme sledovali vo vzťahu ku kresťanstvu, ku konzervativizmu/pravici ako takej, k téme rodiny (rodinné politiky, konzervatívna predstava o rodine), k téme pro-life, k zahraničnej politike (USA, Maďarsko, Poľsko), k homofóbii a k súčasnej slovenskej vláde a parlamentu, kde majú značné zastúpenie aj konzervatívni politici. Maďarsku a Poľsku sa vyčítalo autoritárske oslabovanie inštitúcií právneho štátu a liberálnej demokracie (nezávislé súdy, nezávislé médiá); kritika voči USA mierila voči Donaldovi Trumpovi, ktorý v našom výskumnom intervale dosluhoval na prezidentskom poste a následne z neho odchádzal. Expresívne vyjadrovanie sa na adresu pro-life aktivít a politík vychádzalo z ich vnímania ako necitlivých, zraňujúcich, nátlakových.

[43] Hnutie má korene v občianskom odpore voči policajnej brutalite v USA namierenej proti černochom. Jeho vlny sa od roku 2013 dvíhajú v súvislosti s medializovanými prípadmi nespravodlivých a tragických policajných zásahov. Celosvetovo najznámejší impulz dostalo v máji 2020, keď v Minneapolise policajt drastickým spôsobom zabil Afroameričana Georgea Floyda. Demonštrácie BLM sa vtedy (aj predtým) uskutočnili vo viacerých amerických a európskych štátoch.

Graf č. 3: Výrazové prostriedky expresivity v kategórii javov.
Zdroj: Vlastné spracovanie.

Liberáli využívali v kategórii javov najmä iróniu a minimálne obraznosť; u konzervatívcov dominovali hodnotiace prívlastky a obraznosť dosahovala až pätinový podiel (graf č. 3).

V konzervatívnych komentároch sa **irónia** pri označovaní javov najčastejšie používala na spochybnenie ich liberálneho, resp. mainstreamového chápania, a to pomocou úvodzoviek, skratky tzv. (takzvaný) alebo inými spôsobmi: *„populistická" pravica, homosexuálne „manželstvá", „manželské" ceremónie homosexuálov, tzv. „reprodukčné práva", tzv. „dúhové rodiny", údajná múdrosť* (v zmysle odkazu osvietenstva a Veľkej francúzskej revolúcie), *„filantropické organizácie", „humanistické" právo na milosrdnú smrť, niekoho treba pre blaho (kolektívu, ženy, matky, rodičov, pokroku) obetovať a zároveň mu „pomôcť" a „milosrdne" ho odpratať, údajne „premnožená" planéta, „umelé prerušenie tehotenstva", „právny štát"* (v zmysle Nemecka a tamojšieho prípadu šikanovania kresťanky), *„belošská" kultúra.*

Okrem toho bola irónia v niektorých prípadoch citeľná z kontextu, bez potreby explicitného označenia: *slušné liberálne Slovensko* (odkaz na demonštrácie „Za slušné Slovensko" organizované liberálnou mládežou a umelcami), *liberálny raj, kde pravda zvíťazila nad lžou a nenávisťou* (odkaz na známy výrok Václava Havla, považovaného za liberála), *nová generácia pokrokových komsomolcov, práva a nadpráva sexuálnych menšín.*

Aj liberálni komentátori zvýrazňovali iróniu úvodzovkami, časticami a prídavnými menami typu *akože, takzvaný, bájny, údajný*. Často ironizovali prívlastok „tradičný", ktorý im prekáža a považujú ho za konzervatívny konštrukt (*„tradičná rodina", tzv. tradičné hodnoty, „tradičné" mužské a „tradičné" ženské črty...*). Podobne neprijímajú za svoj termín kultúrna vojna a píšu o ňom ako o *tzv. kultúrnej vojne, „kultúrnej vojne", bájnej kultúrnej vojne, akože kultúrnej vojne, o chimére kultúrnej vojny*... To isté sa týka *„cancel culture", „hodnotových otázok", „prorodinnej politiky"*. Osobitnú kategóriu predstavovalo ironizovanie toho, ako konzervatívci vnímajú a nazývajú niektoré liberálne javy: *zhubný vplyv prehnitého Bruselu, Sorosove zvrhlosti, „homosexuálna genocída", „zvrhlá" LGBTI kultúra, „LGBT propaganda", bludy o akomsi „neomarxistickom sprisahaní", údajná „genderovo-feministická" a „ľavicovo-liberálna" profilácia...* Obľúbeným objektom liberálnej ironizácie bolo aj skomolené vyjadrenie sudcu Štefana Harabina *„džendžerová ideológia"*. Tento výraz sa ujal ako nálepka pre konzervatívnu nedovzdelanosť a smiešnosť. Mnohé ironické poznámky si vyslúžil niekdajší minister zdravotníctva Marek Krajčí za video o modlitbe v kresťanskom charizmatickom spoločenstve, pre

ktoré si komentátori uťahovali z hovorenia v *„anjelských jazykoch“* a citovali *„zázračný nezrozumiteľný blábol“: „chlóra banda, nech je sranda“*[44]. V kontexte zahraničnej politiky sa ironicky písalo napr. o *„buzna free zónach“* v Poľsku alebo o *„demokracii“ made in Poland a made in Hungary.*

Spomedzi expresívnych **hodnotení** sa v spojení s javmi v konzervatívnych médiách najčastejšie opakovali slová *zvrátený, perverzný, úchylný, zvrhlý, chorý* (spolu 6 výskytov), *šialený* (5 výskytov), *škaredý, odporný, ohavný* (spolu 4 výskyty), *dúhový* (4 výskyty), *ružový* (4 výskyty), prípadne *pokrytecký, lživý* (spolu 3 výskyty), *totalitný, fanatický* či *woke* (zhodne po 2 výskyty). Okrem toho sme zaznamenali prívlastky *boľševický, beštiálny, plazivý, halucinačný, antivedecký, stupídny, mystifikujúci, dystopický, militantný, agresívny, primitívny, bláznivý, kaviarenský, protikresťanský.*

Zvrátenosť, zvrhlosť, úchylnosť atď. sa pripisovala najmä potratovej praxi, ale aj sexuálnej výchove či genderovej teórii. Šialenstvo badali konzervatívni autori v progresivistickej cenzúre, ideologickej propagande, politickej korektnosti, ale aj revolučnej ideológii Francúzskej revolúcie. Škaredé, odporné, ohavné sa spomínalo v súvislosti s potratmi, ale aj s „liberálnou pakultúrou“ a „moderným kultom škaredosti“, ktorý autor ilustroval na príklade veterných elektrických turbín nivočiacich ráz krajiny. Dúhové boli v skúmaných textoch rodiny, ale aj „valec z Bruselu“ či „dúhová agitka“ v zmysle propagačných aktivít v rámci tzv. dúhového mesiaca predchádzajúcim Dúhový pride Bratislava. Ružová farba bola prenesene prisúdená „ružovému policajnému štátu“, „ružovej diktatúre LGBT/BLM/transgender atď. ideológií“ a „ružovej totalite“. Pokrytecké a lživé boli v skúmaných textoch zelené politiky, liberálne narábanie so slovami (prerušenie tehotenstva namiesto ukončenia) či liberálne chápanie tolerancie.

V liberálnom slovníku možno identifikovať medzi hodnoteniami konzervatívnych javov osobitnú početnú skupinu veľmi frekventovaných výrazov, ako *fanatický, ultrakonzervatívny, ultraradikálny, fundamentalistický, katolícko-fundamentalistický, bigotný, radikálny, klerikálny, stredoveký, demagogický, fašistický, klérofašistický, nacistický, neonacistický, rasistický, populistický, nacionalistický, autoritársky, krajne pravicový, sexistický, nenávistný, reakcionársky, homofóbny, transfóbny, ľudácky, katolícky, dogmatický, ultrakresťanský*. Tieto hodnotiace výrazy sa požívajú aj v substantívnom tvare. V niektorých kontextoch pôsobia expresívne, v niektorých skôr ako prirodzená súčasť liberálneho výraziva.

Medzi originálne, výrazne expresívne hodnotenia môžeme z našej vzorky zaradiť napr. prídavné mená *zúrivý* (pravicové hnutie v USA), *perfídny* (vyhláška ministerstva zdravotníctva o potratoch po štyridsiatke), *kleptokratický* (pravicové vlády), *primitívny, teroristický* (trumpizmus), *obludný, zverský, hororový, nepredstaviteľný* (pochovávanie potratených detí v Taliansku chápané ako strata súkromia žien), *bláznivý* (ultrakonzervativizmus), *pornografický*, *stredovekársky* (pro-life hnutie), *vyšinutý*, *obmedzený* (uznesenie slovenského parlamentu proti správe europoslanca P. F. Matića), *šaría* (pro-life zákony), *„streštený“* (odpor voči zavádzaniu rodovo citlivého jazyka), *obludná fraška, odporný boj* (pro-life legislatívne aktivity poslankyne Anny Záborskej), *infantilný, neurotický* (aktivity v prospech rodiny), *plebejský, gýčový, primitívny* (kresťanstvo a cirkev), *bludný, patologický* (predstavy o transľuďoch), *pripečený* (kultúra smrti).

Pri pohľade na expresívne **opisy** javov liberálnej povahy v konzervatívnych médiách sa do popredia tlačia výrazy ako *totalita, diktatúra, diktát, tyrania, mašinéria, teror* (spolu 9 výskytov).

[44] Narážka na virálne video ženy, ktorá sa modlila za ministra Krajčího a za vládu v jazykoch, vyslovujúc niečo ako „chlóra buanda salara banda“. (T. Kyseľ, *Chlóra buanda salara banda, jazyk, ktorý pozná aj premiér. O čo ide v hnutí, z ktorého prišiel Heger*. „Aktuality.sk“, https://www.aktuality.sk/clanok/880174/chlora-buanda-salara-banda-jazyk-ktory-pozna-aj-premier-o-co-ide-v-hnuti-z-ktoreho-heger-prisiel/ z 22. 6. 2021 (cit. 7. 1. 2023).)

Vysokú frekvenciu majú aj výrazy *vražda, vraždenie, zabíjanie* používané v súvislosti s potratmi (4 výskyty). Okrem toho sa opakujú výrazy *hystéria, alarmizmus, utópia, úlet, hoax, šikana, obťažovanie, ťaženie.* Medzi tie najexpresívnejšie môžeme zaradiť slová *satanizmus, pakultúra, močovka, splašky, „prasačiny“.* Spomedzi týchto slov väčšina nie je expresívna inherentne, nápadne, v procese kvalitatívnej analýzy sme ich však vzhľadom na kontext, ako aj silný hodnotiaci a/alebo emočný náboj kvalifikovali ako adherentne expresívne. Na rozdiel od bežných pojmov *ideológia*, *propaganda, cenzúra, neomarxizmus, nenávisť* a pod.*,* ktoré tento náboj nemali, komentátori ich používali ako nocionálne slová, preto sme ich osobitne nezaznamenávali a nekvantifikovali ich výskyt, konštatujeme len ich príznačnosť pre konzervatívne vyjadrenia na adresu liberalizmu.

Jednotlivé podstatné mená používané na pomenovanie javov sa vyskytujú aj v rozličných zložených novotvaroch, typu *homoideológia, transideológia, homodiktát*. Výrazy *hystéria, alarmizmus, ťaženie* sme zaznamenali v spojení s klimatológiou; *satanizmus* v súvislosti s potratmi; *obťažovanie* v spojení „protikresťanské obťažovanie“ v spojení s prípadom fínskej kresťanskej poslankyne a exministerky Päivi Räsänenovej súdenej za výroky o homosexualite. Vyvolávanie *nenávisti* autor skúmaného textu kritizoval v kontexte vyhlasovania tzv. homofóba roka. Pomenovanie „nová utópia o človeku“ sa týkalo LGBT ideológie úspešne zakorenenej v Európskom parlamente. *Hoaxy* obsahovala podľa jedného z komentárov rezolúcia Európskeho parlamentu adresovaná Poľsku, keď tamojší ústavný súd zakázal eugenické potraty.

U liberálov sme expresívnych opisov v kategórii javov našli pomerne málo. Zahŕňali slová *fraška* (prijímanie zákona A. Záborskej), *ťaženie* (protiinterupčné), *rárohy a povery* (náboženstvo a jeho prejavy vo verejnom priestore či politickom živote), *hriešnici* (Maďarsko a Poľsko), *bludy, cenzúra, tmárstvo*. Možno v nich sledovať alúzie na náboženstvo, stredovek, vojnové násilie.

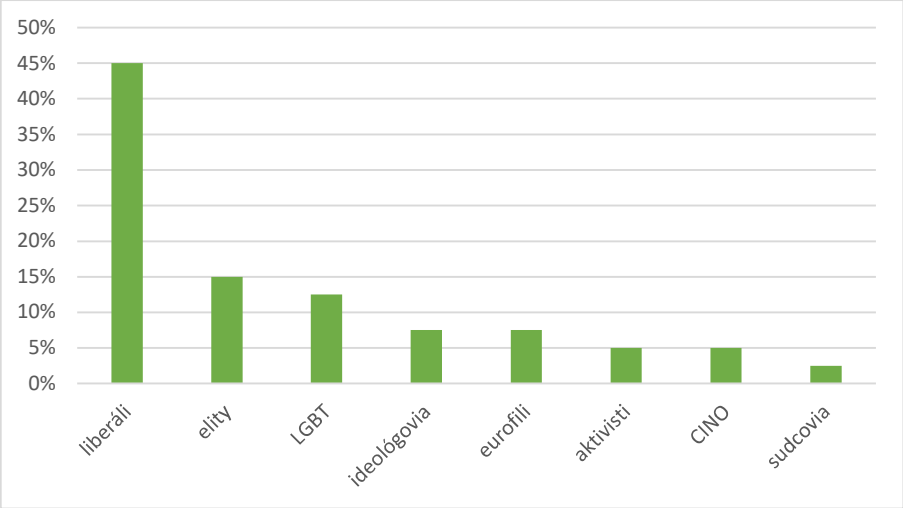
Obraznosť (široko chápaná a zahŕňajúca okrem prirovnaní a metafor rozličné výrazové formy, vrátane intertextových odkazov či originálnych výrazov na povzbudenie plastického, obrazového vnímania) sa v konzervatívnom prostredí tešila obľube, pestrosti a vyznačovala sa narážkami na históriu, literatúru, mytológiu, ale aj bežný život, prírodu či choroby. Najčastejšie boli tie historické a týkali sa najmä odkazov na revolúciu (francúzsku, boľševickú): liberálom v Cirkvi „sa až *revolučný chochol* natriasal“, „nová generácia ľavicových liberálov, neomarxistov a iných *pokrokových komsomolcov*“, cancel culture ako „jazykové *jakobínstvo*“, „progresívna *inkvizícia*“, „moderné *obrazoborectvo* európskej a ‚belošskej´ kultúry“. V literárnych odkazoch nájdeme napr. „dystopický *orwelliánsky* update“, označenie „rodovej ideológie“ za „*paródiu* na zdravý rozum, hraničiacu s čiernym humorom“. V tých mytologických sa vyskytol „boľševický *roh myšlienkovej hojnosti*“ v narážke na prácu súčasnej slovenskej vedkyne z policajnej akadémie o Róze Luxemburgovej, „liberálna historická *nirvána* Francisa Fukuyamu“ alebo „papuľa štátneho *molocha*“. Medzi náboženské odkazy môžeme zaradiť „liberálny *raj*“ aj „progresívnu *sektu*, ktorá chce svoje *dogmy* uvaliť na celú spoločnosť“. Na bežnú ľudskú skúsenosť sa odvolávajú odkazy na „liberálny *parný valec*“, prípadne „*valec* z Bruselu“, ale aj výrazy „liberálno-demokratická *odrhovačka*“, „kaviarenské *huncútstva*“, genderová „antivedecká *táranina*“, „teoretický sémantický *masaker* pojmu tolerancia“ či „sloboda *od pása dole*“ v narážke na ciele LGBT hnutia. Prírodný jav sa odráža v pojme „woke *zmrákanie*“, skúsenosť s chorobou zasa v spojení „progresívna *horúčka*“. Za cudzí neologizmus s obrazným potenciálom môžeme označiť výraz *shitstorm* použitý pri opise konkrétnej kauzy z oblasti cancel culture.

V liberálnych komentároch sme obrazné vyjadrenia či metafory v kategórii javov zaznamenali len dve. Za (nesplnenú) *„Božiu misiu“* bolo označené pôsobenie Marka Krajčího na ministerstve

zdravotníctva a v súvislosti s pro-life aktivitami v parlamente si komentátorka SME Soňa Jánošová *„ťukala na čelo“*.

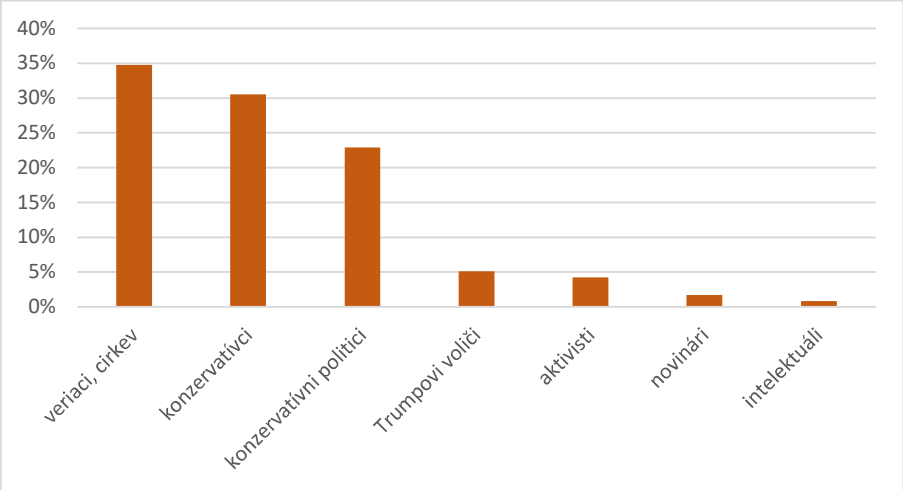
Expresíva označujúce skupiny

Pojem skupiny sme zvolili pre všeobecné označenia osôb – čiže expresíva so strednou mierou adresnosti (v poradí javy, skupiny, jednotlivci).

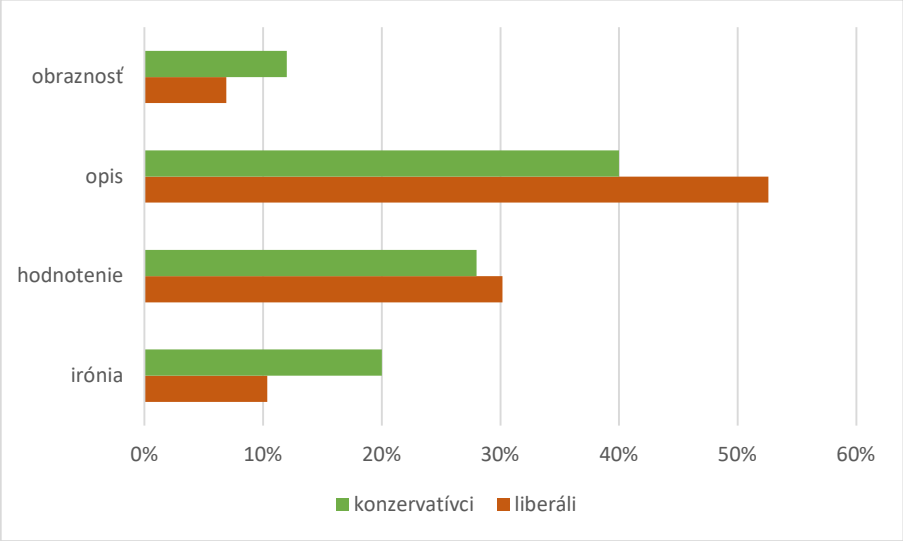
Graf č. 4: Expresívne označované skupiny v konzervatívnej vzorke (podiel na počte textov v tejto kategórii). Zdroj: Vlastné spracovanie.

V konzervatívnych médiách (graf č. 4) boli najčastejšie spomínaní jednoznačne liberáli, prípadne progresívci. Viackrát sa spomínali aj elity, chápané ako globálne alebo európske politické alebo ekonomické elity. Pod označenie ideológovia sme zaradili filozofov, politológov, historické postavy, ktoré nastoľovali podstatné liberálne idey a konzervatívni autori sa k nim vyjadrovali. Eurofili zahŕňajú politikov a iné verejne činné osoby nekriticky oddané (progresívnym) ideám prichádzajúcim z Bruselu. Skratka CINO pochádza z angličtiny (*catholics in name only*) a označuje formálnych, pasívnych katolíkov. Sudcovia boli spomínaní v kontexte súdneho aktivizmu, čiže nevolenej moci významne posúvajúcej interpretáciou existujúcich zákonov hranice medzi dovoleným a zakázaným (v prospech progresívneho náhľadu na inštitút manželstva a rodiny, adopcie, ochrany nenarodených detí a pod.).

Graf č. 5: Expresívne označované skupiny v liberálnej vzorke (podiel na počte textov v tejto kategórii).
Zdroj: Vlastné spracovanie.

V liberálnych komentároch boli najčastejším objektom expresívneho vyjadrovania (graf č. 5) v tejto kategórii veriaci a cirkev, hneď za nimi nasledovali konzervatívci ako takí a následne konzervatívni politici. To boli tri najpočetnejšie kategórie, ostatné sa vyskytovali skôr okrajovo (Trumpovi voliči, konzervatívni aktivisti, novinári, intelektuáli). Liberálni komentátori sa nezaujímali o konzervatívnych ideológov (filozofov, významných politikov, politológov) a nepolemizovali s nimi. Zdanlivo paralelná by mohla byť kategória intelektuálov, avšak tá bola jednak zastúpená minimálne (presne raz) a jednak sa netýkala tvorcov ideológie, ale *katolíckej intelektuálnej omladiny* zo Spoločenstva Ladislava Hanusa.

Graf č. 6: Výrazové prostriedky expresivity v kategórii skupín.
Zdroj: Vlastné spracovanie.

Štruktúra výrazových prostriedkov expresív bola v tejto kategórii vyrovnanejšia (graf č. 6), znova však sledujeme viac obraznosti u konzervatívcov. Tí si zachovali aj viac irónie a boli menej explicitní (vo forme hodnotení a opisov).

Iróniu sme opäť zaznamenávali jednak vďaka signalizácii úvodzovkami a jednak vďaka kontextu. V konzervatívnych médiách sa v úvodzovkách ocitli napr. *transgender „športovkyne“,*

„miliardárski filantropi“, „transrodoví muži“, „kresťanskí“ demokrati, „filozofi“ (osvietenskí, spojení s Veľkou francúzskou revolúciou) aj *zopár tzv. „nezávislých a nikým nevolených expertov“* (na sexuálnu výchovu). Ironický kontext poznamenal spojenia, ako *európske pseudoelity, ktoré nám nemilosrdne vládnu,* či *otravná neúnavnosť šíriteľov pokroku.* Niekedy sa ironický prístup realizoval na ploche celej vety: *My, veriaci, samozrejme vo všetkom podliehame rigidnému dogmatizmu, slepo veríme v nelogické hlúposti a povery a nehanebne sa ešte pokúšame tieto vnútiť rozumným a osvieteným liberálom.*

U liberálov sa irónia prejavovala najmä kontextovo, bez explicitného označenia. V úvodzovkách sme našli napr. *„jediných pravých katolíkov“* alebo *„slušných heterákov“*; prípadne liberálni komentátori ironizovali samotnú konzervatívnu podstatu skupín: *hnutie „za život“, aktivisti „za život“, „konzervatívni“ politici, „konzervatívne“ médiá*. Častejšia však bola kontextová irónia, keď nebolo potrebné autorov dištanc zvlášť zdôrazňovať. Konzervatívci boli označení napr. za *spolok pohoršených, za cnostných milovníkov rodín, ktorí sa vedia uskromniť, za tunajšiu najlepšie a najsprávnejšie veriacu skupinu*, prípadne im komentátor prisúdil ironické prívlastky (*ubolení a utláčaní konzervatívci*).

Hodnotiace prívlastky adresované všeobecne pomenúvaným osobám a skupinám boli charakteristické negatívnym sentimentom. U konzervatívcov (na adresu liberálov): *fanatický, sfanatizovaný, agresívny, povýšenecký, samozvaný, otravný, neúnavný, hysterický, premotivovaný, premúdrelý, predposratý, úzkoprsý, ustráchaný, konformistický, nemilosrdný, otrlý, nekultúrny, stupídny.* Niektoré by sme mohli označiť za vecnejšie: *utopický, ultraliberálny, oligarchistický.*

Za *nemilosrdných, otrlých, oligarchistických, utopických* boli označovaní zástupcovia spomínaných elít. *Ultraliberálni, hysterickí, otravní, neúnavní, fanatickí* či *sfanatizovaní* boli aktivisti. Liberáli vo všeobecnosti si vyslúžili prívlastky, ako *premotivovaní, premúdrelí, predposratí, úzkoprsí, ustráchaní, konformistickí, nekultúrni, stupídni, agresívni*. Za *samozvaných* boli označení sexuálni pedagógovia a za *povýšeneckých* homosexuáli (v mocenských štruktúrach západných krajín).

V liberálnej vzorke sa opakovalo využitie ustáleného repertoáru hodnotiacich prívlastkov, na čele s termínmi *ultrakonzervatívny, bigotný, fanatický, fundamentalistický* a pod. Spomedzi tých originálnejších a expresívnejších sme zaznamenali napr. prídavné mená *samozvaní, boží, akožekonzervatívni, „fosílni“, primitívni, panskí, zhýralý, úchylný (klérus), snehovočistí pátričkárski (Slováci), paranoidní, poverčiví, vyšinutí, hneduckí, hlúpi, postľudácki, orbánisticko-lepenistickí, letničiarski, zbožní, pofidérni, bezvýznamní, bohorovní, nedotknuteľní, neomylní, reakční, pologramotní, konšpirační, samozvaní, pobláznení, spiatočnícki, ničiví* (fanatici v republikánskej strane), prípadne *páchajúci ohavné a nehanebné útoky* (katolíci).

Medzi **opismi** skupín mala v konzervatívnych komentároch najsilnejšie zastúpenie revolučná a marxistická tematická línia, v rámci ktorých boli objekty kritiky označované za *revolucionárov* a *pseudorevolucionárov, neomarxistov, komsomolcov, úderku, súdruhov,* prípadne *euro-súdruhov.* Posledné spojenie naznačuje úzke prepojenie revolučnej tematickej línie s európskou, v rámci ktorej sa vyskytovali aj pomenovania, ako *eurohujeri* či *eurobyrokrati.* Isté významové prepojenie povrchných ľudí pohodlne sa vezúcich na vlne moderného progresivizmu sme zaznamenali aj medzi pomenovaniami *slniečkári, premianti, papaláši, politickí gastarbeitri.* Liberáli vo všeobecnosti boli označovaní za *pokrokárov, radikálov, maniakov* (v ekologickej otázke), *suprematistov.* Bežné boli pomerne vecné označenia za aktivistov a propagátorov, ktoré však v danom kontexte niesli expresívny odtieň domýšľavej samozvanosti a ideologickej propagandy. V kontexte protikatolíckych útokov v Poľsku sme zaznamenali výraz *bandy antiklerikálnych asociálov.* V súvislosti

s transgenderovou osobou zasa frázu *neborák, ktorý sa nevie zmieriť s tým, že je muž.* V kategórii pomenovaní sa ocitli aj dva novotvary, resp. okazionalizmy: *sexedukátori a slušnoľudia.*

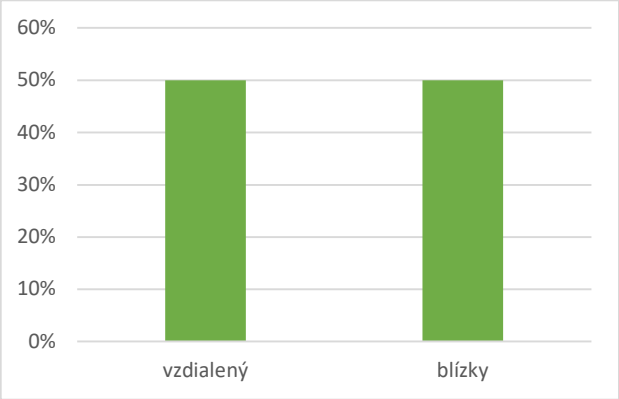
V liberálnych médiách boli práve opisy v kategórii skupín najčastejšie využívaným typom expresív. Zaznamenali sme výrazy typu *križiaci, suprematisti, doktrinári, oportunisti, sektári, talibanci, katolibanci, podvodníci* (v oblasti legislatívy), *valali* (v zmysle sedláci), *farizeji a zákonníci, nevzdelanci, kazatelia, zakazovači* (potratov, LGBT nárokov), *klimapopierači, dezoláti, šialenci, trumpisti, pokrytci, spiatočníci, úderka, omladina, kasta, černokňažníci, hrdí potomkovia upaľovačov čarodejníc, občianske filiálky cirkvi, boží hovorcovia, boží bojovníci, chudáci, plačkovia, jazdci apokalypsy, lúzri*. Niekedy sa takéto pomenovanie vyskytlo v modernom progresívnom dvojtvare (*bigoti a bigotky*). Za osobitne tvorivé možno označiť pomenovanie *„kresťanisti“*, ktoré viacnásobne používal komentátor Michal Havran z denníka SME, alebo *„klerici“*, ktoré prebrala Anne Applebaumová od francúzskeho esejistu Juliena Bendu, označujúceho takto vo svojej knihe *La trahison de Clercs* z roku 1927 zradných, pragmatických, mocibažných intelektuálov. M. Havran viacnásobne operoval aj výrazom *„päťkári“* na zdôraznenie primitívnosti a nedovzdelanosti konzervatívcov.

Toto aj niektoré ďalšie z uvedených pomenovaní (*valali, križiaci, upaľovači čarodejníc*) možno zároveň označiť za **obrazné**. Môžeme k nim priradiť ešte *inkvizíciu*, ako bola pomenovaná napr. súčasná Kongregácia pre vieru alebo pro-life aktivisti.

Podstatne viac sa obraznosť uplatnila v konzervatívnych médiách, kde sa opakovali narážky na socializmus a komunizmus a jeho reálie, ktoré nesú aj istý obrazný potenciál (*komsomolci, súdruhovia, úderka*). Do tohto intertextového priestoru možno zaradiť aj *inžinierov ľudských duší a strojcov svetlejších zajtrajškov.* Do zvieracej ríše siahli po inšpiráciu autori výrazov *„woke“ svorka* (ktorej New York Times obetovali svojho redaktora) či *kvičanie liberálov.* Prepojenie s náboženskou terminológiou sa dostalo *progresívnym apoštolom.*

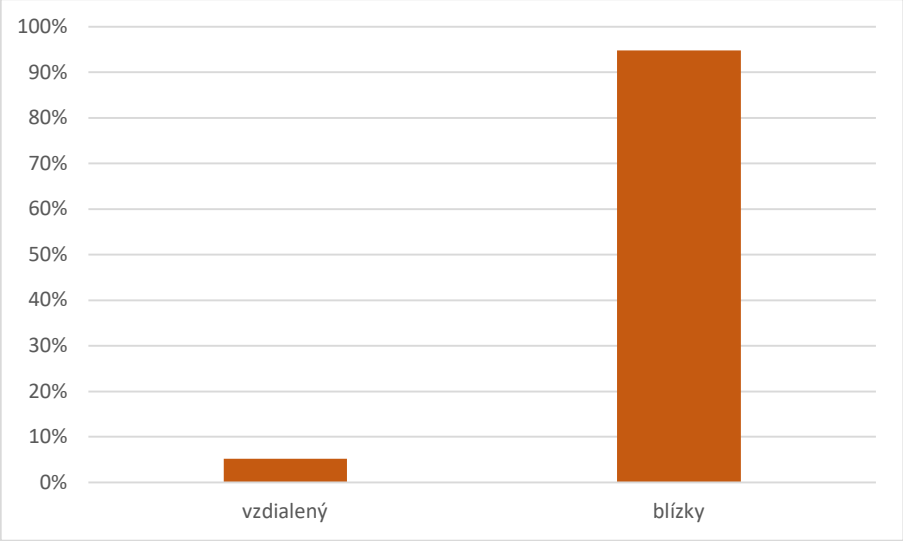
Expresíva označujúce jednotlivcov

Konkrétne expresívne označované osoby sme rozdelili na dve skupiny: odťažité historické postavy, mysliteľov, príliš vzdialené a málo známe osoby; a súčasné osoby z domácej či zahraničnej politiky, alebo inak známe. Toto rozdelenie pomáha sledovať mieru komentátorovej útočnosti, emotívnosti, adresnosti.

Graf č. 7: Expresívne označované osoby v konzervatívnej vzorke (podiel na počte textov v tejto kategórii). Zdroj: Vlastné spracovanie.

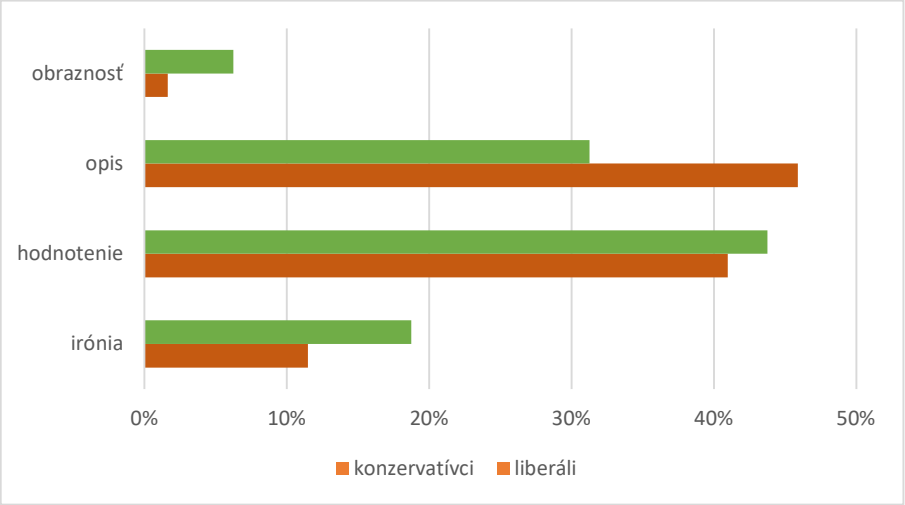
V konzervatívnych komentároch sa expresívne písalo o konkrétnych jednotlivcoch minimálne – našli sme 10 takých prípadov. Výskyt oboch kategórií (vzdialené a blízke osoby) bol vyrovnaný (graf č. 7). V prvej skupine sa vyskytla trojica Václav Havel, Lech Wałęsa a József Antall, ekonómka Mariana Mazzucatová, nemenovaná prednášajúca sociologička z USA, dvaja talianski vedci pôsobiaci na austrálskej univerzite v Melbourne Francesco Minerva a Alberto Giubilini, feministka Sophie Lewisová. Do druhej skupiny sme zaradili prezidenta Andreja Kisku, princa Filipa, eurokomisárku Věru Jourovú, poslankyňu Janu Cigánikovú, *skrachovancov zo strany* Spolu Juraj Hipš a Miroslav Beblavý, transrodovú športovkyňu Laurel Hubbardovú, evanjelického teológa Ondreja Prostredníka, novinára Libora Meliorisa[45].

Graf č. 8: Expresívne označované osoby v liberálnej vzorke (podiel na počte textov v tejto kategórii).
Zdroj: Vlastné spracovanie.

Naopak, u liberálov boli konkrétni jednotlivci adresátmi expresívneho vyjadrovania často – v našej vzorke v 77 prípadoch. Zároveň jednoznačne prevažovala kategória blízkych osôb. Medzi nimi predovšetkým tri: minister práce Milan Krajniak (13 výskytov), poslankyňa Anna Záborská a maďarský premiér Viktor Orbán (po 8 výskytov). Viacnásobne bol spomínaný ešte poslanec Richard Vašečka (4-krát), americký prezident Donald Trump, poslanec Martin Čepček, kňaz Marián Kuffa (3-krát). Minister práce dominoval vďaka obľúbenému označeniu za križiaka, čo je narážka na jeho starý blog *Posledný križiak*, kam písal ešte pred vstupom do politiky. Ostatní slovenskí aktéri pochádzajú výlučne z kresťanského pro-life prostredia.

[45] Poslední dvaja predstavujú osobitnú kategóriu expresívneho zaobchádzania s konkrétnymi osobami. Autori totiž reagovali na ich argumenty a výroky, pričom použili aj expresívne výrazy, avšak neadresovali ich priamo svojim citovaným ideovým protivníkom, ale ich výrokom alebo správaniu. Autor denníka *Postoj* polemizoval s Ondrejom Prostredníkom: *„Vaše výroky sú katolíkofóbne a urážanú (nielen) slovenských katolíkov.“* V denníku *Štandard* zasa Vladimír Palko odpovedal novinárovi z *Denníka N* Liborovi Meliorisovi, ktorý ho, o. i., nazval „ekonomickým nímandom“. Palko použil v súvislosti s jeho článkom výraz *stupídnosť.* Napísal: *„Článok pána Meliorisa je čudo. Hulvátsky, zato však plný neprávd.“* Je tu teda zrejmá snaha niektorých autorov zachovať si odstup od osôb a hodnotiť iba javy. V. Palko ju aj explicitne vyjadril, keď napísal, že novinárov z *Denníka N „na ich hulvátske ihrisko nasledovať nebude“*.

Graf č. 9: Výrazové prostriedky expresivity v kategórii osôb.
Zdroj: Vlastné spracovanie.

Aj v poslednej kategórii si konzervatívni komentátori zachovali viac obraznosti a irónie, liberálni preferovali prívlastky a pomenovania (graf č. 9).

Ironický prístup sa v konzervatívnych textoch uplatnil pri označení Havla, Wałęsu a Antalla za *slniečkarsku trojku snov*. Nemenovanú prednášajúcu sociologičku z USA zas autor označil za *feministku všetkými formami útlaku utláčanú*. Za istú formu irónie môžeme považovať aj ozátvorkovanie ženskej prípony v priezvisku *Laurel Hubbard(ovej)*.

V liberálnej vzorke bola irónia v súvislosti s konkrétnymi osobami ešte zriedkavejšia, a keď sa vyskytla, vychádzala zväčša z celkového kontextu, v akom sa osoba spomínala, bez explicitného označenia. Spomedzi explicitných ironických označení môžeme spomenúť výrazy *„monsignore Orosch“* (trnavský arcibiskup), *„milá Jarmila“* (na adresu J. K. Rowlingovej), *„ctený autor“* (karikaturistia Martin Šútovec alias Shooty).

Častejšie než ironiu sme zaznamenali priame **hodnotenia** prídavnými menami. V konzervatívnom prostredí si napr. Věra Jourová vyslúžila prívlastok *popletená,* Jana Cigániková *nekonzistentná,* už spomínaná prednášajúca *bojovná,* Sophie Lewisová *militantná.* Andrej Kiska bol *zúfalý prezident šedivého priemeru a banality,* strana Spolu *skrachovaná.* Princ Filip bol charakterizovaný ako *neomaltuziánsky sociálny inžinier, zelený fanatik, veľkomestský eko-intelektuál.* Talianski autori odborného článku o „potratoch po narodení“ boli označení za *morálne zvrátených.*

Na liberálnej strane sa v kategórii hodnotení znova, hoci v menšej miere, opakovali frekventované termíny, ako ultrakonzervatívny, fundamentalitický, demagogický, bigotný, nenávistný, homofóbny, transfóbny. Okrem toho sme zaznamenali hodnotiace výrazy *bezdetný, zahorknutý starec* (Kaczyński), *trucujúci páni premiéri* (Orbán a Morawiecki), *mačoidný, zadubený, vulgárny, tragikomický* (Trump), *tvrdohlavá svätuškárka* (Záborská), *falošný tvrďas* (Orbán), *nepríčetný* (Čepček), *matador, expert na rod a pohlavie z materskej školy života* (novinár Martin M. Šimečka), *šialený kňaz so spasiteľským syndrómom* (Marián Kuffa), *bohorovní slovenskí biskupi, klerikálny sexuológ, drzí a nezdvorilí* (evanjelickí biskupi), *neodborní a zaujatí* (prof-life aktivisti).

Medzi konzervatívne expresívne **opisy** môžeme zaradiť už spomínaného *sociálneho inžiniera, fanatika a eko-intelektuála* (princ Filip) aj *slniečkarov* (Havel, Wałęsa a Antall). M. Mazzucatová bola pre jedného z autorov *súdružka* a ušlo sa jej aj pomenovanie *feministka*, ktoré nie je expresívne, ale v danom kontexte istý expresívny odtienok nieslo.

V konzervatívnej vzorke boli opisy najčastejším typom expresív týkajúcich sa konkrétnych osôb. Znova sa vyskytli aj typické výrazy z kategórie homofóbov, dogmatikov, nacionalistov a pod. Medzi tie tvorivejšie patrilo najmä pomenovanie *„križiak“*, prevažne na adresu ministra Krajniaka, ale prenesene aj na ďalších konzervatívcov. Okrem toho sme zaznamenali expresívne pomenovania, ako *klamár, klávesista, autor „desiatok hymien a chválospevov, troch albumov uctievania“* (Krajčí), *ekonomický niemand* (bývalý minister vnútra a matematik Vladimír Palko), *sexista, rasista, chronický klamár, finančný podvodník* (Trump), *kleptokrat, veľkopopulista, oberdemagóg* (Orbán), s*vätuškárka* (Záborská), *znalec prirodzeného poriadku* (Roman Joch[46]), *poslanec Martin „kamikadze“ Čepček*, *bezpečnostno-ideologická úderka Krajniak – Pčolinský – Lipšic, etalón slovenských katolíkov, nekritizovateľný šarlatán* (Marián Kuffa), *postavička* (kardinál Burke), *ideológ, manipulátor* (poslanec Tomáš Taraba), *karikatúra kresťanstva* (Záborská, Vašečka), *úderka s Vašečkom, Škripekom, Kuffom, Záborskou, Hegerom, Krajčím, katolícky výsadok v parlamente* (Záborská a spol.). Objavili sa aj zovšeobecnené vlastné mená v role antonomázie[47], ako *zvolenský a oroschovia* (cirkvi by bolo lepšie bez takých), *jochovia* (a podobní osvietenci).

Obrazné pomenovania boli v súvislosti s konkrétnymi osobami veľmi zriedkavé. Konzervatívny komentátor počastoval už spomenutú anonymnú prednášajúcu sociologičku jedinou metaforou v tejto kategórii, keď ju prirovnal k *bojovnej dcére amerických plání.*

V liberálnej vzorke sme do kategórie obraznosti zaradili v súvislosti s osobami tiež iba jeden výraz: keď bol minister práce Milan Krajniak charakterizovaný ako adresát *„vnuknutí“*, ktoré sa snaží inkorporovať do dôchodkového systému. Sledujeme tu narážku na náboženské reálie.

INTERPRETÁCIA A ZÁVER

Podiel textov s expresívami na celkovom počte textov vo vzorke bol vyšší v liberálnych médiách, kde dosiahol takmer polovicu, v denníku *SME* viac než polovicu. V konzervatívnom prostredí mali expresívne texty polovičný podiel iba na portáli *Christianitas* označovanom za demagogický, konšpiračný, dezinformačný, kým v *Konzervatívnom denníku Postoj* a v *Denníku Štandard* mali štvrtinový podiel. Ak výskyt expresív indikuje mieru emocionálnej angažovanosti v kultúrnej vojne, angažovanejšie sú liberálne médiá a konzervatívny web *Christianitas.* Mainstreamové liberálne médiá považované za seriózne a konzervatívna stránka považovaná za neserióznu sa tak vzhľadom na tému nášho výskumu ocitli pospolu – ich protipól tvorili emocionálne menej angažované konzervatívne onlinové denníky Postoj a Štandard.

Konzervatívni komentátori využívali expresíva podstatne viac pri opisovaní javov a podstatne menej pri konkrétnych osobách. Pri hovorení o osobách sa neúctivého prístupu chránili, čo napr. V. Palko explicitne vyjadril v reakcii na článok, v ktorom bol označený za ekonomického niemanda. Napriek tomu odmietol novinárov z *Denníka N* nasledovať *„na ich hulvátske ihrisko“* a zameral sa iba na kritiku vecí a javov. Zároveň sme v konzervatívnej vzorke expresív zaznamenali výrazne klesajúcu tendenciu smerom od javov k osobám nielen v kvantite, ale aj v kvalite (použité expresíva slabli a boli smerom ku konkrétnejším postavám čoraz menej úderné, intenzívne, emotívne). V liberálnych médiách takáto tendencia nebola prítomná.

[46] Nový riaditeľ Inštitútu pre výskum práce a rodiny na Ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny SR.
[47] Typ metonymie, náhrada všeobecného pomenovania vlastným menom (Eva = žena, Judáš = zradca, donchuan = sukničkár), píše sa s malým alebo veľkým začiatočným písmenom (T. Rončáková, *Žurnalistické žánre*, op. cit., s. 302).

V oboch ideologických skupinách existuje množina frekventovaných, obľúbených prívlastkov a pomenovaní; možno teda hovoriť o akomsi liberálnom pojmosloví určenom na označovanie konzervatívnych javov, skupín a osôb a vice versa (tab. č. 3). Špecifické slovníky sú pritom len „špičkou ľadovca“, pretože „slová sú definované v závislosti od konceptuálnych systémov, takže ak chcú liberáli pochopiť, ako konzervatívci používajú svoje slová, musia pochopiť konzervatívny konceptuálny systém“[48]. Téma nášho výskumu však nie je sociologická a politická, ale jazyková, preto sme sa zamerali práve na tieto terminologické „balíky“. Je pritom zaujímavé, že obe ideologické skupiny narábajú s podobným repertoárom expresívnych výrazových prostriedkov, medzi ktorými sa črtajú paralelné tematické línie (tab. č. 3).

Tematické línie	**Konzervatívne výrazové prostriedky**	**Liberálne výrazové prostriedky**
RADIKÁLNOSŤ	*fanatický, radikálny, ultraliberálny, beštiálny, šialený, totalita, diktatúra, propaganda, cenzúra, suprematisti*	*fanatický, radikálny, ultraradikálny, ultrakonzervatívny, populistický, autoritársky, cenzúra, suprematisti*
MARXIZMUS/ FAŠIZMUS	*neomarxistický, boľševický, utopický, komsomolci, súdruhovia, úderka*	*fašistický, klérofašistický, nacistický, neonacistický, rasistický, nacionalistický, ľudácky, krajne pravicový*
REVOLÚCIA	*tyrania, teror, revolúcia, jakobíni*	*reakcionársky*
PROGRESIVIZMUS	*dúhový, ružový, woke, homoideológia, transideológia, homodiktát, nenávisť*	*homofóbny, transfóbny, sexistický, nenávisť*
NÁBOŽENSTVO	*antiklerikáli*	*fundamentalistický, katolícko-fundamentalistický, bigotný, klerikálny, stredoveký, demagogický, dogmatický, ultrakresťanský, kléro-fašistický, inkvizícia, križiaci*
MORÁLKA	*zvrátený, perverzný, úchylný, šialený, škaredý, odporný, ohavný, vražda, zabíjanie*	*pokrytec, klamár, zlodej, podvodník*
HLÚPOSŤ	*popletený, priemerný, nekonzistentný*	*primitívny, nedovzdelaný, neschopný, zadubený, infantilný, nepríčetný, smiešny, tragikomický*

Tabuľka č. 3: Typické tematické línie v konzervatívnom a liberálnom pojmosloví.
Zdroj: Vlastné spracovanie.

V oboch slovníkoch badáme tie isté tematické línie (ba aj tie isté výrazy – v tabuľke sú podčiarknuté), avšak – ako ukázala naša analýza – používané výrazy sa líšia kvalitou (mierou emocionálnosti a útočnosti), ako aj kvantitou. Typické je odkazovanie na (neo)marxizmus v konzervatívnom slovníku a na fašizmus v tom liberálnom. V konzervatívnej terminológii je silná aj

[48] G. Lakoff, op. cit., s. 29.

revolučná tematika, ktorá s marxistickou do značnej miery súvisí, akurát popri boľševickej revolúcii sa tu objavujú odkazy na Veľkú francúzsku revolúciu. Za istý pendant v liberálnom slovníku možno považovať výraz *reakčný*. Pre konzervatívcov je typické aj ironické (a iné expresívne) referovanie na progresívno-ideologické témy, na čo liberálni oponenti reagujú obvineniami z rôznorodej -fóbie. Obe skupiny v tejto oblasti detegujú na druhej strane nenávisť. Expresívne narážky na náboženstvo sú vlastné výlučne liberálnemu slovníku a konzervatívci na tento postoj reagujú obvinením z antiklerikalizmu. V kategórii morálky sa liberáli držia najmä pokrytectva a menej expresívnych označení za klamárov, zlodejov a podvodníkov, kým konzervatívni komentátori narábajú s údernejšími slovami a závažnejšími obvineniami. Naopak je to v kategórii hlúposti, kde sú konzervatívci veľmi umiernení, kým liberáli komunikujú podstatne emotívnejšie a útočnejšie.

Možno teda zhrnúť, že kvantitatívne i kvalitatívne expresívnejší je liberálny slovník, smerujúci predovšetkým na náboženstvo, mentálnu kvalitu a predpokladanú vnútornú nenávisť svojho oponenta, pričom nemá zábrany pred osobnými, adresnými útokmi. Konzervatívne expresívne výrazivo sa orientuje najmä na protivníkovu ideológiu a väčšmi zdôrazňuje jeho nemorálnosť. Zároveň sa snaží byť menej osobné a konkrétne, sústredí sa s skôr na javy a všeobecne poňaté skupiny osôb.

Limity a perspektívy

Náš výskum limitovalo predovšetkým objektívne rozloženie mediálneho mainstreamu na Slovensku – všetky veľké celoštátne denníky s tlačenou aj onlinovou podobou majú liberálnu ideovú profiláciu. Konzervatívne médiá sú dve, sú pomerne mladé a vychádzajú iba online. To sa odrazilo na počte textov vo vzorke. Tento nepomer sme vyvážili textami z konzervatívneho webu *Christianitas* nesúceho znaky dezinformačnej stránky. Jeho zaradenie do vzorky sme zdôvodnili v metodologickej časti, výsledky výskumu by však nadobudli ešte väčšiu výpovednú hodnotu, keby boli podobne okrajové, neseriózne médiá zaradené aj do liberálnej vzorky.

Rozšírenie vzorky, prípadne využitie odskúšanej metodológie na nových vzorkách (iné typy médií, nielen printové, sociálne siete, médiá v iných krajinách a pod.) predstavuje zároveň výzvu pre prípadné pokračovanie tohto typu výskumu, ktorý autorky plánujú rozvíjať v slovenskom, prípadne aj v medzinárodnom kontexte. Vhodným doplnením a rozšírením výskumu by mohlo byť aj metodologické obohatenie o hĺbkové kvalitatívne postupy, napr. individuálne alebo skupinové rozhovory s aktérmi skúmanej komunikácie – najmä s novinármi, ale aj blogermi, aktívnymi komentujúcimi čitateľmi a pod.

Za súčasne silnú aj slabú stránku výskumu možno okrem toho označiť jeho interdisciplinárny charakter spájajúci mediálnu vedu s lingvistikou. Autorská dvojica síce zahŕňa vo svojich špecializáciách obe vedné oblasti, ale v pokračujúcom výskume zamýšľa zdokonaliť lingvistickú časť metodiky. Druhou perspektívou, ktorú možno na tomto mieste načrtnúť, je preto vycizelovanie prístupu k jazykovej expresivite (konkrétnejšie narábanie s inherentnou a adherentnou expresivitou, s jednotlivými typmi expresív a pod.).

BIBLIOGRAFIA

Arpáš, A., *Cancel culture na univerzitách*. Príspevok v rámci diskusie *Cancel culture aj na slovenských univerzitách?* na Bratislavských hanusových dňoch, 21. 6. 2021,

https://www.youtube.com/watch?v=b8vSQnmC_po&list=PLCu4owYx2YSSVG0_936CaCHmdX_sWp5U-&index=13 (cit. 7. 1. 2023).
Bally, CH., *Le langage et la vie,* Zürich 1935.
Bodnárová, M., *Expresivita a modifikácia lexém ako priestor pre realizáciu ikonicko-symbolického princípu v neinštitucionálnom dialógu*, *„Jazyk a kultúra“* 2010 / 4, https://www.ff.unipo.sk/jak/4_2010/bodnarova.pdf (cit. 7. 1. 2023).
Buchanan, P., *The Cultural War for the Soul of America*, *„Patrick J. Buchanan – Official Website“*, http://buchanan.org/blog/the-cultural-war-for-the-soul-of-america-149 z 14. 9. 1992 (cit. 7. 1. 2023).
Burke, E., *Úvahy o revoluci ve Francii*, Brno 1997.
Cíbik, M., *Liberáli a tí druhí,* Bratislava 2017.
Dolník, J., *Lexikológia,* Bratislava 2003.
Dreher, R., *Benediktova voľba.* Bratislava 2017.
Findra, J., *Štylistika slovenčiny*, Martin 2004.
Freeden, M., Sargent, L. T., Stears, M. (eds.), *The Oxford Handbook of Political Ideologies*. Oxford 2015.
Furdík, J., *Slovenská slovotvorba.* Prešov 2004.
Hacek, J., *Nové médiá – aktuálne výzvy dneška.* Bratislava 2020.
Happ, H., *Die lateinische Umgangssprache und die Kunstsprache des Plautus*, *„Glotta“* 1967 / 1 – 2, s. 60 – 104.
Hardoš, P., *Christianitas.sk (posudok)*, „Konšpiratori.sk“, 2022, https://konspiratori.sk/stranka/881 (cit. 7. 1. 2023).
Hunter, J. D., *Culture Wars: The Struggle to Define America*, New York 1992.
Hunter, J. D., *The Cultural War and the Sacred/Secular Divide: The Problem of Pluralism and Weak Hegemony*, „Social Research“ 2009 / 4, s. 1307 – 1322.
Ivanová-Šalingová, M., *Expresívny príznak*, „Jazykovedný časopis“ 1970 /2, s. 154 – 171.
Ivanová-Šalingová, M., *Z výskumov expresivity*, in *Jazykovedné štúdie XII.*, Bratislava 1974, s. 302 – 214.
Ján Pavol II., *Evangelium vitae.* Encyklika, 1995, https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/evangelium-vitae (cit. 7. 1. 2023).
Kirk, R., *Konzervativní smýšlení*, Praha 2000.
Kramara, M., *Hovorca KBS k šíreniu dezinformácií prostredníctvom internetu*, „Tlačová kancelária Konferencie biskupov Slovenska“, https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20201221034 z z 21. 12. 2020 (cit. 7. 1. 2023).
Kyseľ, T., *Chlóra buanda salara banda, jazyk, ktorý pozná aj premiér. O čo ide v hnutí, z ktorého prišiel Heger*, „Aktuality.sk“, https://www.aktuality.sk/clanok/880174/chlora-buanda-salara-banda-jazyk-ktory-pozna-aj-premier-o-co-ide-v-hnuti-z-ktoreho-heger-prisiel/ z 22. 6. 2021 (cit. 7. 1. 2023).
Lakoff, G., *Moral Politics. How Liberals and Conservatives Think,* Chicago, London 2002.
Lettrich, M., *Dezinformačný Christianitas / No tak si nalejme čistého vína,* „Postoj.sk“, https://www.postoj.sk/69289/no-tak-si-nalejme-cisteho-vina z 9. 1. 2021 (cit. 30. 3. 2023).
Mistrík, J., *Štylistika,* 4. vyd., Bratislava 2021.
Ondrus, P., Horecký, J., Furdík, J., *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Lexikológia,* Bratislava 1990.
Rakús, A., *Radikálny feminizmus v kultúrnej vojne*, „Impulz“ 2005 / 2, http://www.impulzrevue.sk/article.php?25 (cit. 18. 1. 2022).
Rončáková, T., *Žurnalistické žánre. Vysokoškolská učebnica*, Ružomberok 2019.
Rončáková, T., Vandáková, Z., *Slovenčina v médiách. 111 z najčastejších jazykových chýb v novinárskych textoch,* Ružomberok 2020.
Scruton, R., *Slovník politického myšlení,* Brno 1989.
Stankiewicz, E., *Problems of Emotive Language*, in *Approaches to Semiotics,* Hague 1964, s. 239 – 264.
Surmánek, Š., Gbúrová, M., Dudinská, I., *Politológia. Vybrané kapitoly,* Prešov 2006.

Young, D. G., *Irony and Outrage. The Polarized Landscape of Rage, Fear, and Laughter in the United States,* New York 2020.
Zima, J., *Expresivita slova v současné češtině*, Praha 1961.

Medailón

Terézia Rončáková – docentka, zamestnaná na Katedre žurnalistiky Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku, autorka monografií *Religious Messages in the Media: Mission Impossible?* (2021), *Súčasné žurnalistické žánre* (2016), *Môže cirkev hovoriť náboženským jazykom?* (2010)*, Keď chce cirkev hovoriť náboženským jazykom* (2009)*, Ako cirkev hovorí náboženským jazykom* (2009) a učebníc *Slovenčina v médiách. 111 z najčastejších jazykových chýb v médiách* (2020), *Žurnalistické žánre* (2011, rozšírené vydanie 2019). Vedecký záujem: vzťah médií a náboženstva, štylistika, žurnalistické žánre.
ORCID: 0000-0003-4325-2649

Silvia Kaščáková – odborná asistentka, zamestnaná na Katedre predškolskej a elementárnej pedagogiky Pedagogickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku, spoluautorka monografie *Didaktika symbolu a metafory z pohledu poezie v náboženské výchově* (2014) – spoluautor T. Jablonský – a spoluautorka vysokoškolskej učebnice *Edukačný a terapeutický potenciál knihy vo včasnej starostlivosti o rodinu s dieťaťom s rizikovým vývinom* (2020) – spoluautorka B. Kováčová. V umeleckej tvorbe je aktívnou prekladateľkou z poľského jazyka, okrem prekladu kníh pre deti sa venuje prekladu W. Szymborskej *Veľké číslo* (2016) a *Soľ* (2019). Aktuálne pracuje na preklade poézie Marzanny Bogumiły Kielar (*2023). Vedecký záujem: poézia v predprimárnom a primárnom vzdelávaní, biblioterapia v ranom a predškolskom veku, symbol a metafora z pohľadu poézie v náboženskej výchove.